

Bij de implementatie van de bachelor-masterstructuur in het Vlaams hoger onderwijs is, in tegenstelling tot Nederland, expliciet gekozen voor de invoering van slechts één type masteropleiding, namelijk de academische. Hoe heeft dit

uitgepakt?

De associatievorming in het hoger onderwijs in Vlaanderen

Een prachtig en veelbelovend huwelijk of een verhaal van onvervulde wensen en ontgoochelingen?

Guy Aelterman

Op 19 juni 1999 tekenen 29 landen de Bologna-verklaring. Feitelijk is de Bolognaverklaring het vervolg van wat een jaar eerder in Parijs gebeurd is. Op 25 mei 1998 komen, op initiatief van Claude Allègre, de ministers van onderwijs van Frankrijk, Duitsland, Engeland en Italië samen om de 750ste verjaardag van de Sorbonne te vieren. Daar wordt gediscussieerd over het hoger onderwijs in Europa en de uitdagingen waar we voor staan. De insteek is een publicatie eerder dat jaar van Jacques Attali: 'Pour un modèle européen d'enseignement supérieur'. Daarbij stelt hij vast dat hoger onderwijs steeds meer een globaal verhaal wordt, een marktproduct of een

economisch goed, sterk gericht op en aangetrokken tot de Angelsaksische en vooral Amerikaanse wereld en denken. Nauw verbonden met de mondiale ontwikkeling van hoger onderwijs zijn de ontwikkelingen in het domein van onderzoek en ontwikkeling. Onderzoek en ontwikkeling worden op een steeds hoger internationaal niveau bedreven via grote onderzoeksnetwerken tussen universiteiten, multinationals en foundations. De onderwijsstructuur van de Angelsaksische wereld is duidelijk en wereldwijd herkenbaar: bachelor-master-PhD. Daartegenover staat een Europees hoger onderwijs met een variatie aan structuren, benamingen en titulatuur en meestal ook nog sterk nationaal beschermd.

Hoger onderwijs wordt steeds meer een globaal verhaal, een marktproduct of een economisch goed

De doelstellingen van de 29 landen die de Bolognaverklaring ondertekenen, zijn duidelijk: de competitiviteit en aantrekkelijkheid van de Europese hogeroponderwijsruimte verhogen door de invoering van een duidelijke hogeroponderwijsstructuur van twee cycli (undergraduate en graduate), de creatie van een Europees creditsysteem en de uitwisselbaarheid of erkenning van diploma's bevorderen door het invoeren van duidelijke spelregels voor kwaliteitsbewaking. De hogeroponderwijsinstellingen moeten een grotere autonomie en onafhankelijkheid krijgen en de mobiliteit van studenten, academici en professionals gepromoot. In Vlaanderen hebben we kort na de Bolognaverklaring verkiezingen en eind van dat jaar kan de nieuwe minister van

De periode 1994 tot 2003 is ook gekenmerkt door een groeiende academische drift bij de hogescholen

Onderwijs starten met de implementatie van die verklaring. Dat leidde uiteindelijk tot het zogenaamde structuurdecreet van 2 april 2003. Dat decreet legt voor het Vlaams hoger onderwijs de bachelor-masterstructuur vast, de onderwijsbevoegdheden voor de verschillende Vlaamse hogeronderwijsinstellingen, de nomenclatuur van de opleidingen en een kwaliteitssysteem dat zich concreet vertaalde in een accreditatiemodel.

Maar vooraleer dat decreet er komt, wordt een lange weg afgelegd en worden vele discussies gevoerd. Je moet ook de toenmalige hogeronderwijsstructuur en -context kennen en begrijpen. De universiteiten, vijf in aantal (gemakshalve tellen we de kleine Katholieke Universiteit Brussel niet mee), organiseren wetenschappelijk of academisch onderwijs, drie cycli in de vorm van kandidaturen van twee jaren, daarop een meestal twee- of driejarige licentie of ingenieurscyclus en ten slotte een doctoraatsopleiding. De situatie van de hogescholen is dan wat complexer. Door de wetten van 1970, 1977 en de decreten van 1991 en 1994 organiseren zij twee vormen van hoger onderwijs, namelijk de korte professionele éencyclusopleidingen van drie jaren en de tweecycli-opleidingen die grotendeels ook professioneel gericht zijn, maar wel van 'universitair' of 'academisch niveau'. Waar voor de éencyclusopleidingen de lesgevers lectoren zijn met een diplomaverijste van master, is dat voor de docenten en hoogleraren van de tweecycli-opleidingen in principe een doctoraat. Daarbij komt dat de hogescholen sedert het decreet op de hogescholen van 1994 hervormd zijn tot een beperkt aantal grote instellingen met een ruime autonomie, eigen middelen voor werking, personeel en investeringen en de mogelijkheid hebben om aan toegepast of praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek te doen, ondersteund door specifieke overheidsmiddelen. De hogescholen kennen sedert 1994 een sterke toename aan studenten, een grotere maatschappelijke visibiliteit en een groeiende impact op het politieke gebeuren, onder andere door een sterk uitgebouwde koepelorganisatie, de VLHORA, tegenspeler van de universitaire koepel VLIR. De periode 1994 tot 2003 is ook gekenmerkt door een groeiende academische drift bij de hogescholen en een

professionele drift bij de universiteiten. Ze gaan in elkaars tuin spelen.

De minister kiest voor de implementatie van Bologna duidelijk voor twee types van bachelors, namelijk professioneel georiënteerde en wetenschappelijk georiënteerde bachelors, en enkel en alleen voor wetenschappelijk georiënteerde masters. Geen professioneel georiënteerde masters. Voor de éencyclusopleidingen is het duidelijk, ze worden in de nieuwe structuur professioneel georiënteerde bachelors, aangeboden door hogescholen en alleen daar. Wat betreft de tweecycli-opleidingen van academisch niveau. Verschillende factoren beïnvloeden de uiteindelijke politieke keuze:

- De universiteiten huiveren voor een mogelijke proliferatie van het aantal universitaire instellingen indien de tweecycli-opleidingen binnen de hogescholen volwaardige academische opleidingen worden.
- Bovendien ontstaat daarbij het risico van een noodzakelijke toename van onderzoeksmiddelen of een verdunning van de bestaande, tot dan enkel aan de universiteiten toebedeelde onderzoeksgelden.
- Daartegenover staat ook dat de masters in hogescholen nog niet op hetzelfde wetenschappelijk niveau als de masters van de universiteiten staan, gezien hun curricula meer praktijkgericht minder wetenschappelijk georiënteerd zijn.
- De hogescholen hebben onvoldoende onderzoeksexpertise om volwaardige academische masters uit te bouwen.
- Bovenop komt de specificiteit van de kunstopleidingen met eigen artistiek profiel en geen echte pendant of aanverwante profielen aan de universiteiten.

De *deus ex machina* wordt de associatiegedachte. Het principe is dat één of meerdere hogescholen zich binden aan een universiteit zodat er vijf associaties in Vlaanderen kunnen ontstaan. Hogescholen die de stap niet zetten, verliezen hun onderwijsbevoegdheid voor de masteropleidingen. Universiteiten hebben de plicht de hogeschoolmasters in een traject van vijf jaar te ondersteunen naar wat men academisering noemt. Daarvoor zijn extra academiseringsmiddelen ter beschikking gesteld. Een hogeschool kan zich maar met één universiteit binden. Het uitreden uit een associatie is in principe mogelijk met het respecteren van een overgangperiode.

Initieel is het de bedoeling de associaties regionaal te organiseren met het oog op efficiënte academiseringstrajecten, op de optimalisatie van het aanbod en het aanscherpen van duidelijke profielen voor elk van de opleidingen.

Het draait al snel anders uit dan initieel bedacht. Politieke en ideologische druk gekoppeld aan het dreigement dat men constitutioneel regionale associaties niet kan opleggen,

Profilering gebeurt minder op basis van inhoud maar op basis van wervelende marketingcampagnes

zorgt ervoor dat één van de uitgangsprincipes, namelijk de optimalisatie van het aanbod, al direct onderuitgehaald wordt. Overigens is het constitutionele argument nooit getoetst bij het Grondwettelijk Hof en heeft de Franse gemeenschap jaren later wel regionale samenwerking tussen universiteiten en hogescholen opgelegd. Elke hogeschool kan in Vlaanderen dus vrij haar universitaire partner kiezen. Al vlug wordt duidelijk dat alle katholieke hogescholen, op twee uitzonderingen na, kiezen voor een associatie met de Katholieke Universiteit Leuven. Een zuivere ideologische keuze. Enkel de katholieke Arteveldehogeschool in Gent en de Karel de Grote Hogeschool in Antwerpen kiezen resoluut voor een regionale verankering. De officiële hogescholen kiezen ook voor regionale samenwerking. Waar sedert de grote hervorming van het hogescholenonderwijs in 1994 en de vorming van de VLHORA als koepel de ideologische gebondenheid van de hogescholen duidelijk afgenomen en nog maar weinig zichtbaar is, stelt de Associatie Leuven zich op als zuiver zuilgebonden identiteit. Die keuze veegt elke poging tot optimalisatie van regionaal onderwijsaanbod volledig weg. Zo krijgen de universiteiten Gent, Antwerpen en Brussel plots een ankerpunt van de Universiteit Leuven in hun achtertuin. De academisering van hogeschoolmasters leidt in 2013 tot hun volledige inkanteling in de universiteit van hun associatie, op de kunstopleidingen na. Misschien was dat voor een aantal universiteiten al in 2004 het enige einddoel. Overigens blijft bij een aantal universiteiten de ambitie van een inkanteling van de kunstopleidingen smeulen.

Hoe dan ook moet je vaststellen dat er nu in plaats van vijf universiteiten en een zesde universitaire stek van Leuven in Kortrijk, vijf universiteiten en daar bovenop negen regionale vestigingen van die universiteiten zijn in Vlaanderen, waarvan acht verbonden aan de KU Leuven. Waar vroeger de vijf universiteiten duidelijk gelinkt waren aan een herkenbare regio, heeft men nu in Gent, Brussel, Antwerpen en Kortrijk telkens een opleidingsaanbod vanuit twee universiteiten. Dat aanbod is ook vaak overlappend of dubbel, zoals twee

keer industrieel ingenieurs in Gent en Hasselt, twee keer talen zowel in Antwerpen als in Brussel, om maar enkele voorbeelden te noemen. Het aantal professionele bachelors en artistieke opleidingen dubbel of overlappend aangeboden, is nog indrukwekkender.

Inter-associatie mobiliteit of kennisdeling of samenwerking tussen instellingen van verschillende associaties in eenzelfde stad is quasi-onbestaand, maar ook binnen eenzelfde associatie is de samenwerking niet altijd evident of efficiënt, mede door een onderlinge strijd voor de studentenaantallen en een gebrek aan gemeenschappelijk denken, strategie of visie op associatieniveau. Profilering gebeurt minder op basis van inhoud maar op basis van wervelende en mediatische pr- en marketingcampagnes. Wie in 2004 gehoopt had dat met de associatievorming een harmonieuze en complementaire hogeronderwijsruimte zou ontstaan, komt wel zeer bedrogen uit. Naast de inter-associatie rivaliteit blijven ook de professionele of academische driften van de hogeronderwijspartners bestaan, evenals de betrachting tot het creëren van professionele masters, al of niet door samenwerking met buitenlandse partners. Ten slotte, en in weerwil van de decretaal vastgelegde mogelijkheid, is uitreden uit een associatie of toetreden tot een andere bijna onmogelijk, al is het maar omdat de bestuursstructuren het meestal de facto verhinderen.

Voortgaande op de oorspronkelijke doelstellingen kan je uiteindelijk de vraag stellen wat de zin en de betekenis nog is van de associaties. Moet er niet nagedacht worden hoe men de initiële doelstellingen van optimalisatie van het aanbod en het aanscherpen van duidelijke profielen voor elk van de opleidingen uiteindelijk wel wil en kan realiseren?

De associatievorming was een op het eerste gezicht ingenieuze deus ex machina, maar bleek achteraf onvoldoende goed voorbereid en getuige van een grote naïviteit. De analyse of het gebrek eraan met betrekking tot de toenmalige context, de snelheid waarmee alles moest gerealiseerd worden en de onvoldoende inschatting van de consequenties, hebben ervoor gezorgd dat voor sommigen misschien de macht versterkt is, maar voor velen de frustraties overheersen. We hadden allen beter moeten weten, we zijn allen een deel verantwoordelijk. Misschien drukte Luc Van den Bossche, minister van Onderwijs in begin van de jaren negentig, het in 2007 publiek nog het duidelijkst uit: 'De geografische grenzen die eigen waren aan het universitair landschap verdwenen door de zorgeloosheid en door de abdicatie van de politiek bij het scheppen van de associaties.'

Guy Aelterman

is emeritus hoogleraar van de Universiteit Gent, gewezen kabinetschef van de minister van onderwijs, vicevoorzitter van de NVAO en algemeen directeur van de Hogeschool Gent en de Artesis Hogeschool Antwerpen